

MÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közli: Jakab Elek.

(Folytatás.)

VI.

AZ ALPERESI TANÚK HITELESÍTÉSE TÁRGYÁBAN KELT ELSŐ BIRÓSÁGI ITÉLET.

1838-ik esztendei Sz. Mártoni Tör-
vényszakasz alatt.

Itéltetett:

felperes kir. fiscus a 31. 32. 33. 34.
35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43.
50. 51. 52. 53. 55. 56. 57. 58. és 59.
szám alatti alperesi tanúkat hitelesítették
nek óvással elfogadván, ez eránt tehát a kér-
dés megszűnván, egyedül a 27. 28. 29. 30.
44. 45. 46. 47. és 48 szám alattiaknak a
pert előadó Itélőmester által eszközözendő
meghitelesítése, kivévén a 28. szám alatti
2-ik, 5-ik és 9-ik tanúkat, úgy szinte a 49.
szám alattit, mint a C.) alatt már meghite-
sítettek, elhatároztatik: mind ezek, mind
pedig a hitelesítetteknek elfogadtattak eránt
a törvényes kifogások fenhagyatván.

Az alperes méltóságos báróért ezen birói
itéletet annyiban, a mennyiben a 28-ik szám
alatti 2-ik, 5-ik és 9-ik tanú, úgy szinte a
49-ik szám alatti tanú meghitelesítését meg-
tagadja, feljebb viszi.

1838-ik esztendei Sz. Mártoni Tör-
vényszakasz alatt.

A felperes királyi fiscusért — a ki fel-
jebb, a pert elővévén f. a. f.

A felperes királyi fiscusért.
Az alperesi tanúknak az utóbbi ítélet követ-
kezésében végrehajtott meghitelesítéséről szóló
hiteles bizonyosságlevelét LL.) alatt a perhez
csatolván, mindenek előtt kénytelen megje-
gyezni, hogy magából a 27. és 28-ik szám
alatti 4-ik, 5-ik és 6-ik pontnak futólagi
olvasásából is már kitűnik, mennyire ok-
tatók legyenek azon kérdések, melyekre a
tanúktól felelet kívántatik, — mint adódik
szájokba, hogy részint csak tagadják azt, a
miről kérdeztetnek, részint csak „igen“-nel
feleljenek arra, mi az 5-ik és 6-ik pontban
már feleletképpen kérdeztetik, — végtére,
hogy a tett kérdések nem azt arányozzák
tisztán megtudni, mit beszélt az alperes a
kitett időben és helyen, hanem arra intézvék'

hogy a tanú maga az alperes bűnös vagy büntelen voltáról ítéletet hozzon, mintha a tanúra azt bízták volna, hogy tanú természetéből kivetkezve, a Tekintetes Biróságnak tisztébe avatkozzon.

Különös [továbbá és majdnem kézzelfogható] az a törekedés, melylyel az alperes tanúi a magok előbbi tekervényes vallomásaikat csúrik, csavarják, hogy csak az alperest tisztára mossák, s mellette észre nem veszik, hogy vagy merő próbaerővel szűkölködő tagadással, vagy pedig oly beszédnek előadásával, mely a felperesi tanúkéval rokon, az ekép kitűzött céljoktól egészen elesnők, szükségesnek látja a felperes fiscus ezeknek bővebb bebonyolítására a tanúk vallását egyenként röviden érinteni, úgy mint:

27-ik szám alatt —

1-ső tanú Fülel József, minekutánna vallásában az alperes szavait az adózó népnek veszélyes feltámadásáról, a királyi pártfogásról, a nép zsirjáról, a kormányról és elveit előadná, meghitelesítés alkalmával előbbeni vallomását megerősítette oly módosítással: „kereken tagadja, hogy az alperes azon szavakat, melyekkel vádoltatik, beszédének egészében úgy mondotta volna ki, mint a kérdés pontban állanak,“ mely módosításának azonban semmi kielégítő okát nem adja, sőt tétovázását nyilván elárúlja, midőn hitelesítéskor a kereken tagadás után ismét azt vallja: „hogy ha szinte a gyűlés folyamata alatt jól tudta volna is az ott kiejtett szavakat, azokat t. i., a melyekért a másod alispány az alperest megintette, azok négy évek óta emlékezetéből kimehettek.“

2-ik tanú Szuhányi Ignác meghitelesítése alkalmával előbbi vallomását megerősítette, a 6-ik pontra oly világosítást tévén, hogy mivel az alperes a kérdéses szavakat úgy, a mint öszvefűzve vannak, nem mondotta, tehát ezen kérdéses mondást vagy phrazist nékie tulajdonítani teljességgel nem lehet, s nem is mondotta, s beszédje egészben más értelemben volt, melyre a tanú világosan, tisztán emlékezik. Azon kérdésre,

milyen szavak voltak tehát azok, melyekért a másod alispány az alperest megintette? hitelesítés alkalmával hivatkozott a tanú 4-ik pontra tett vallomására, melyben általánosan foglaltatik, hogy az alperes a relatit, melyben a kormány és nép vagyon, érdeket. Valamint az első, ugy ezen 2-ik rendű tanúnak is habozása s tétovázása annyira szembevető, hogy vallomások semmi figyelmet nem érdemel.

3-ik tanú Brezánóczy Lajos hitelesítéskor előbbeni vallomását általán fogva helybenhagyta, azon állítását, hogy az alperes a kétséges szavakat nem mondotta, azzal kívánja támogatni, hogy hit alatt állíthatja azt, miszerint az alperes egész beszéde alatt semmit olyast elő nem hozott s nem mondott, mi a közcsendet háborította vagy közbotránkozást okozott volna; azonban maga magát megczáfolja e részben, mert a 3-ik kérdőpontra adott feleletében egyenesen azt vallja, hogy az igen szokatlan, nagy lárma miatt jól fel nem foghatta, minők valának az alperes okoskodásai? E mellett figyelmet érdemel azon körülmény is, melynél fogva számos alperesi tanúk előadása szerént az alperes ellen a kérdéses gyűlésben fiscalis actio kívántak, s azt a tisztí főügyész fel is tette, azonban mégis e tanú hite szerént meri állítani, hogy az alperes semmi olyast nem tett, a mi közbotránkozást okozott volna.

4-ik tanú Vadász György a 6-ik pontra vallja, hogy ő a kérdéses szavakat az alperes szájából mondatni nem hallotta, hitelesítés alkalmával pedig ezt oly formán kívánta világosítani, hogy az alperes a kérdéses szavakat nem mondotta, mert ha mondotta volna, a tanúnak hallani kellett volna. Ez már csakugyan teljesen kielégítő ok, mert a tanu nem hallotta, így semmi sem igaz, a mit a tanú nem hallott! Kár, hogy maga mondja a 3-ik pontban, hogy ő az alperes beszédét a nagy lárma és szokatlan zsinat miatt föl nem foghatta tökéletesen, és hogy hitelesítés alkalmával azt vallja, hogy az alperesnek azon szavaira, melyekért a 2-ik alispány megszólította, négy esztendő után már nem emlékezik; a lárma, a zsinat, a 2-ik viczeispány feddése, a fiscalis actio mind csak azért történt, mivel az alperes

semmit sem mondott! Azonban elég, hogy a tanú egyszer nem hallotta az alperes szavait, másszor hallotta, de fel nem foghatta, utóbb a hosszú idő után csak már reá nem emlékezik. Ily határozott tanúk a többiek is, jelesen —

5-ik tanú Schik Ferencz vallja, hogy az alperes a felség szent személye ellen egy szót sem szólt, s 2-ik alispány intésére is kijelentette, hogy a kormányt megkülönbözteti a királyi felségtől, továbbá, hogy ő az alperes beszédében semmi lázítót észre nem vett és hogy a kérdésben lévő szavakra nézve az idő multa miatt kereken felelni nem tud, mert szavakra nem ügyelt, de ha ügyelt volna is, azokat ily hosszú idő után lelkiösméretesen meghatározni nem tudná; mondotta-é az alperes azon szavakat vagy sem? arra nem emlékezik, hanem az alperes beszédének egész célzata s fonalá legalább a tanú saját értelme és belátása szerint minden felségsértés és lázítás gyanújától mentnek látszatot előtte. Ezen tanú távolléte miatt meg nem hitelesíttethetett, de a felperes kir. fiscus által hitelesítettnek elfogadtatik, nem lévén úgy is a kijelentett nem emlékezem állításból semmi próbáló ereje.

6-ik tanú Décsey László a meghitelesítés alkalmával előbbi vallását oly felvilágosítással erősíti meg, hogy az alperes azon szavakat, melyekkel vádoltatik, éppen teljességgel nem mondotta, s azon szavakra, melyekért Uray alispány felségsértési bűnnel célzott az alperest vádolni, a tanú épen nem emlékezik, de újabban letett hite után vallja, hogy a reá fogott szavakat teljességgel nem mondotta. Minden további fejtegetés nélkül egy tekintettel állalláthatni, hogy e tanú ámbár egy részről állítja is, hogy az alperes a kérdéses szavakat nem mondotta, de más részről azt vallja, hogy éppen nem emlékezik azon kitételre, melyekért a 2-ik alispány a beszélő alperest megintette, és így éppen a kérdés alatti tárgyról nincsen a tanúnak olyan tudomása, mely szerint törvény előtt elfogadható bizonysgot tehetne. Egyébaránt minő igaz a tanú állítólagi tudatlansága, ismét önnön vallásából kitetszik, mert a 3-ik pontra tett vallomásában e tanú is érinti, hogy az alperes emlegette azt, miszerint az adófize-

tőknek legborzasztóbb kitörésétől lehet tartani, hogy a nemesség az 5-ik törvénczikely javallatot maga vonja vissza, hozzá tévén azt is, hogy akkor a dulogó sokaság körmei közül egyedül csak a kormány által szabadíthatatunk meg, mely részleges vallomás a felperesi tanúk vallomásával öszvehangzik.

7-ik tanú Veres Lajos a hitelesítés alkalmával megerősített vallomásában 4-ik, 5-ik pontra azt mondja, hogy a ménynyiben azt, a mit hallott, meg tudta itélni, abban semmi lázítást észre nem vett; a 6-ik pontra tett vallomása szerint pedig emlékezik a tanú, hogy az alperes említette a kormányt és a 9 millió népet vagy embert is, de ezen szavakat több szavaival öszvevéve, miképen mondotta légyen, azt nem tudja. Ezen tanúnak abbeli részleges vallomása is öszvehangzik a felperesi tanúkéval.

8-ik tanú Zimán Lajos hitelesítéskor megerősített vallomása szerint nem emlékezik, hogy az alperes a kérdéses szavakat mondotta volna, és így mint pusztán tagadó tanú semmi tanú.

9-ik tanú Szabó György egy részről azt vallja, hogy az alperes a kérdéses szavakat nem mondotta, de más részről azt is vallja, hogy a kormányról olyanokat mondott, miknek a 2-ik alispány felségsértő értelmet látszott tulajdonítani. Mik voltak pedig azok magának a 2-ik alispánynak, úgy a felperesi több tanúknak vallomásából láthatni.

10-ik tanú Fényes János meghitelesített vallomására iséppen azon észrevétel forog fel, a mi a megelőzőé. E tanú a 6-ik pontra vallja, hogy a kérdéses szavakat nem hallotta, hanem az alperes azon szomorú következeseket adta elő, melyek az V-ik articulus megtagadásából eredhetnek; hogy pedig az alperes a fentirt szavakat nem mondotta legyen, ezen tudomásának azon okát adja, mivel — úgymond — bár egész gyülés ideje alatt jelen volt, mégis semmi lázításra vagy felségsértésre célzó szavakat vagy kifejezeseket nem mondott; e szerint a tanú onnét tudja, hogy az alperes a megirt szavakat nem mondotta, mivel nem mondotta: az állítás és az ok pusztá tagadás; annál rendesebb, hogy a 3-ik pontra a tanú

is azt vallja, hogy a 2-ik alispány az alperest felségsértéssel vádolta.

11-ik tanú Ujfalussy Lajos hitelesítéskor előbbi vallomását megerősíti azon hozzátétellel, hogy a kérdéses szavakat az alperes nem mondotta; egyéberánt valamint előbbeni vallomásában a 3-ik pontra, úgy hitelesítéskor is nyilvánítja azt, hogy mivel a tárgy régen volt, szavakra már nem emlékezik, s csupán az alperes mondanának czélja s veleje van még emlékező tehetségében. Ennélfogva ezen tanú is azok sorába tartozik, kik a kérdéses dologra elegendőképpen nem emlékeznek. Egyéberánt e tanú is vallja, hogy Uray alispány az alperest megfeddette.

12-ik tanú Betsky József vallja: nem hallotta, hogy az alperes a kérdés alatt lévő szavakat mondotta volna, meghitelesítéskor előbbi vallomását azon módosítással erősíti meg, hogy az alperes a kérdéses szavakat nem mondotta; azonban szinte a meghitelesítéskor azt vallotta, hogy azt nem tudhatja, mit beszéllett a másod alispánynyal az alperes, mivel már 4 esztendőök oltá ezen beszédjököt elfelejtette. Ezen tanú is mint tétovázó és nem emlékező, önnön magával ellenkező, figyelmet nem érdemel, valamint a —

13-ik tanú Décsey Farkas is, és

14-ik tanú Mike András —

15-ik tanú Jasztrábszky Pál azon vallomását, hogy a kérdéses szavakra világosan már nem emlékezik, hitelesítéskor is helybenhagyta.

16-ik tanú Merez Mihálynak a 6-ik pontra tett s hitelesítéskor megerősített vallomása szerint mondotta az alperes, hogy ha a köznéptől az örökös megváltság megtagadtatik, a mit teljes reménnyel vár, az előre lett biztatások után könnyen megeshetik, hogy a nemességet támadja meg, kiket egyenesen nyomorgatójának tart; ekkor Te-kintetes Karok és Rendek, ha ez elkövetkeznék, megment ugyan bennünket a kormány a nép dühétől, de mi lesz nyereségünk, mint magunk romlása, hogy ezt kerüljük, mielőtt a remélhető romlás bekövetkeznék, vessünk gátat a megállapítandó boldogsággal; ez tehát őszintén, egyenesen az alperes ellen vall.

17-ik tanú Medve István meghitelesítéskor törvényen kívüli vallomását megerősíti oly hozzáadással, hogy a 6-ik kérdőpontban elhuzott sorozatot egész gyűlés folyta alatt az alperes egyáltalában nem mondotta, és hitelesítés alkalmával tett azon kérdésre, hogy minő szavakkal és kifejezésekkel élt legyen akkor az alperes? a tanú azt felelé, hogy azon szavak az alperesre fogott szavak, mert azokat, noha ő legnagyobb figyelemmel hallgatta, teljességgel egyáltalán fogva nem mondotta, de szép logikai előadását, melylyel az urbéri 5-ik cikkelynek a hazára való jótékonyágát magyarázta, mivel nem jegyezte, és hogy ennyi következik belőle, nem is képzelhette, el nem tudja beszélni.

E tanú tud is valamit, nem is, hallott valamit, de nem tudja mit, a mit törvényen kívüli vallomása szerint tudott is, már elfelejtette, tehát semmit sem ér.

18-ik tanú Jasztrábszky Ignác azon vallomását, hogy a kérdéses szavakat nem mondotta, hitelesítéskor megerősíté, nyilvánítván egyszersmind, hogy tisztán azt nem tudja, mi szavai voltak légyen az alperesnek, melyekért a 2-ik alispány felszólamlott.

19-ik tanú Kotha Péter hitelesítéskor vallja, hogy a kérdéses szavakat az alperestől nem hallotta, nem is tudja, a tanú tudtára leginkább azon szomorú következtetéseket adta elő, melyek az 5-ik articulus megtagadásából eredhetnének; a mint emlékezik, mondotta azt is, hogy a kormány a népszirját szívja.

20-ik tanú Kerekes László általános megerősített vallomásában azt mondja: hogy a kérdőpontban álló szavakat az alperes nem mondotta; a nép zsirján pedig, a mint magát kimagyarázta, értette az adót, melyet a nép bajosan teljesít, a katonai élelmezésbeli veszteséget s a földesuri tartozásokat, melyekből a kormány és birtokosok élnek.

21-ik tanú Vörösmarthy Károly vallja, hogy a kérdéses szavakat úgy, a mint a kérdőpontban állanak, nem mondotta. Hitelesítés alkalmával előbbi vallomását mindenkben megerősíti, a 6-ik pontra oly hozzáadással és nyilvánosan

kijelentett értelemben, hogy az alperes a reá fogott beszédtöredéket, mely a kérdésben az elhúzott sorokban foglaltatik, teljességgel nem mondotta. Azon kérdésre pedig, hogy minő szavai voltak az alperesnek azok, melyeket az alispány felfogott? azt feleli, hogy adott vallomásaiban tökéletesen kifejté e tárgybeli tudományát, elmondotta mindazt, mire emlékezik; azt nyilvánosan tudja, a kijelentett beszédtöredéket nem mondotta; s hogy erre kielégítő feleletet adhatna, a végett az egész beszédet kellene elmondania, melyet akkor mindjárt is, annál inkább 4 esztendőök lefolyta után tenni lehetetlen. — E tanúnak is habozása és tétovázása vallomásának egyszerű elolvasására kitűnik.

22-ik tanú Oláh Mihály, a ki hitelesítés végett meg nem jelent, azonban hitelesítettnek a felperes által elfogadtatik, szinte csupán tagadó tanú, valamint a 29. 32. 33. 35. 37. 38. tanúk is.

23-ik tanú Kászonyi Pál előbbeni vallomását hitelesítéskor megerősítette oly hozzátétellel a 6-ik pontra, hogy a kérdéses szavakat azzal a stylussal és értelemmel, a mint a kérdőpontban le vagynak írva, az alperes nem mondotta. Azon kérdésre pedig, ha emlékezik-e azon kifejezésekre, melyekkel az alperes a kérdéses alkalommal élt? ily feleletet ad a tanú, hogy azon szavakkal mondotta volna, reá nem emlékezik. Ily kitérő, magát nem értő tanú a beszédet is vagy nem értette, vagy nem akarta érteni.

24-ik tanú Solymosi Mihály a 6-ik pontra vallotta, hogy noha az alpereshez közel állott, a kérdéses szavakat tőle nem hallotta; hanem azt hallotta, miszerint mondotta, hogy a parasztság ha sorsának régen várt jobbra fordulása helyett megtagadást szenved, könnyen szülhet a boszus érzés lázadását. Hallotta továbbá azt is, hogy a másod alispánynak felségsértéssel vádló szavaira az alperes mondotta: „Én a felséget jobbágyi hódolással tisztetem, a mit pedig a kormányról mondtam, hogy annak (a népnek) zsirját szívja, de mi is szívjuk, azt vissza nem húzom.“ Ezen tanú

meghitelesítés alkalmával előbbi vallomását megerősíti, a 6-ra azon hozzátétellel: nem hallotta, hogy a kérdéses szavakat az alperes mondotta volna, azonban az általa mondott szavakra nem emlékezik.

25-ik tanú Kovács Ágoston sem mire sem emlékezik, valamint a 28-ik és 30-ik tanúk is.

26-ik tanú Kölcsey Ferencz időközben meghalálózván. —

27-ik tanú Flechl Károly a kérdéses gyűlésen jelen nem volt. —

31-ik meghitelesített tanú Vályi Lajos vallja, hogy nem emlékezik, ha a kérdéses szavakat mondotta-e valószínűságon az alperes, mivel — úgymond — inkább beszéde célzására, mint szavaira ügyelt, melyek a tanú véleménye szerint, a mint emlékezhetik, inkább oda célzottak, jaj akkor a nemességnek, ha azt a 9 millió nép ellen a kormánynak kelletik fegyveres erővel védni, mert akkor fejlethetnek ki a zemplényi lázadások, midőn azt nyilván fogja tudni a nép, hogy ötlet egy nagy rész birtok sajátosává kívánta tenni, de azt egy más rész ellenezte.

Minő betűkkel és szavakkal adta elő az alperes az említett beszédeket? arra nem emlékezik.

34-ik tanú Galgóczy Pál vallja, hogy a kérdéses szavakat oly rendben és úgy szerkezve, mint a kérdőpontban állanak, az alperes nem mondotta. Ezen tanú meg nem jelenvén, meg nem hitelesíttethetett ugyan vallomása, azonban a felperes által hitelesítettnek elfogadtatik.

36-ik tanú Katona József meghitelesítettén, vallja, hogy az alperes a felség személyétől a kormányt megkülönböztette, és hogy a 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra, hanem az ország nemes rendekre és nagyjaira fejezte ki. E részben pedig magok az alperesi 1. 2. 19. 20. úgy a 28-ik szám alatti 8-ik tanúk által megczáfoltatik. Továbbá —

A 28-ik szám alatt bepecsételt tanúvallomások szerint ugyanazon kérdőpontokra: 1-ső tanú Ruzska András hitele-

síttett vallomásában azt mondja, hogy az alperes a nép zsirján az adót, katonatartást, sok milliókra rugó deperditákat érti, és hogy ugyanazokból él maga a birtokos nemesség is, hogy a kormány ellen egyéb szavakkal élt volna az alperes, a tanú tagadja. Érdeklette — mond a tanú — az alperes azt is: félni lehet, hogy ha a jobbagságtól az örökös megváltás a megyei útasítások nyomán megtagadtatik, ezek előtt a nemesség gyűlöletesebb leend s idővel keserűségében ez ellen kitörni is kész lesz.

2-ik tanú Domahidy Pál a hitelesítéstől ítélet által el lévén vetve, vallomása figyelmet sem érdemel, a mennyiben a C.) alatt már meghitelesített vallomásával netalán ellenkezésben állana; éppen ez az észrevétel a 28-ik szám alatti 5-ik és 9-ik tanú Nagy Ignácra és Domahidy Gedeonra nézve is.

3-ik tanú Boros Féliksz oly habozó és tétovázó, vallomása oly nyilván erőltetett és határozatlan, hogy ezen észrevételnél egyebet nem érdemel.

A 4-ik és 6-ik tanú csupán tagadó tanú lévén —

8-ik tanú Kovács Benedek meghitelesítéskor általán fogva megerősített vallomásához azt adja még: hitére meri — úgy mond — állítani, hogy sok szathmár megyei nemes, ki politikai esmérettel nem bír, ha jelenleg meg tudja a kormányt különböztetni a felség szent személyétől, azt talán csak az alperesnek köszönheti, mert mindenki előtt szembetűnő volt az, hogy ő gyakorta szigorú tudott a kormány ellen lenni, a fejedelem személyéről mindenkor mély tisztelettel szólt.

E tanú ezen vallomásával nyilván való bizonyosságot tesz arról, hogy a tanult falusi nép előtt minő véstes benyomása volt az alperes beszédjének; erre azonban a Tekintetes bíróság figyelmét alább is ki fogja kérni a felperes.

A 28-ik szám alatt 7-ik rendben említett tanúnak Gerzon Ferencznek az LL.) alatti bizonyosság-levéiben leirt s hitelesített vallomása abban határozódik, hogy az alperes csak azt adta elő beszédében, hogy

az adózó nép mennyi sok jót és könnyebbséget vár az ország gyűlésétől, s ha reményétől megfosztatik, könnyen bosszus észre gyűladhat; előadta az adózó nép szomorú helyeztetését, melytől a kormány, a nemesség vagy földesurak, az olygarchák és a papság egyaránt veszik jövedelmöket. Példában tükrözte, hogy a rendetlen kormány vagy ministerium által más országokban minő kedvetlen következtetések lettek. A tanú előadása szerint ezen beszédre szólalt fel a másod alispány, az alperest felség és kormány iránti tiszteletlenséggel vádolván, mire az alperes megmagyarázta, hogy a kormány alatt nem a felség személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti. — Ennek folytában a 6-ik kérdőpontra vallja a tanú, hogy a kérdéses szavakat az alperes teljességgel nem mondotta, mert a mit a kormányról beszédében előadott, mind azt a népnek a kormánynyal való viszonyai s az V-ik cikkely megtagadásából eredhető szomorú következtetések megelőzése tekintetéből mondotta, s világosan kimagyarázta, hogy a nép zsirján az adózó nép mindennapi terheltetését, adófizetést, robotozást, katonatartást s több eféle terheket érti. — E tanú vallomásából is kitetszik az erőltetés és tétovázás, és a mennyiben e tanú az alperes népzavaró beszédjét és alkotmányos rendszerünk ellen intézett elvei kifejezését bővebben előadja, bárhogy szépíti is előadását, mégis inkább az alperes ellen, mint mellette tanuskodik.

29-ik szám alatti s távolléte miatt meg nem hitelesíttethetett tanú Darvay Ferencz, a ki az alperes részére mint szolgabíró tanúvallásokat szedett, vallomása a kérdéses szavakra nézve abban határozódik, hogy az alperest a kormányról mondott némely kifejezéseiért a második alispány mintegy a felség iránti tiszteletlenséggel látszatván vádolni, ő azt felelte, hogy a mit mondott, azt a kormányról mondotta s a felség szent személyét soha nem érdeklette.

30-ik szám alatti meghitelesített tanú Ternyei János meghitelesítéskor előbbi vallomását azzal pótolja: hogy a kérdőpontban foglalt beszéd-törödéket

az alperes nem állította s nem mondotta. Azonban azon kérdésre, hogy minő szavak voltak azok, melyeket az alispány az alperes beszédéből felfogott? e tanú azt nyilvánítja: hogy az időnek hosszabb volta miatt, de még azért is, mivel e tárgy felett keveset gondolkozott, egyenes feleletet nem adhat. Megjegyzést érdemel, hogy ezen tanú, mint esküdt az alperes részére tanúvallásokat szedett, mégis nem áallja azt mondani, hogy e tárgy felett keveset gondolkozott.

A 31-ik számtól 43-ig beperesített s óvással hitelesítetteknek elfogadott tanúvallomások tárgyazzák azon kérdést: volt-e az alperes összeköttetésben a pozsonyi ifjak casinói társaságával, s állott-e már ez akkor, midőn némely ifjak bizonyos idvezlő irást küldöttek az Erdélyben tartózkodó alperesnek? vagy akkor nem is létezett? a főkérdést tehát nem is érdeklik.

43-ik szám alatt van Szuhányi Ignác, Füley József, Brezánóczy Lajos, Vadász György, Ujfalusy Lajos és Kölcsey Mihály hat rendbeli tanúknak óvással hitelesített gyanánt elfogadott vallomása következő kérdőpontokra:

1-ször. A felperes királyi fiscus tanúi mind olyanok-e, kik tett vallomásaik előtt sem szóval, sem tettel az alperes ellen ellenséges indulatot nem mutattak? vagy pedig akár szóval, akár tettel ennek ellenkezőjét bizonyították? s ha igen, mikor? s miként?

2-szor. Az 1834-ik 9-ik deczemberi gyűlésen minő készületek voltak Kölcsey és az alperes ellen? sat. Elég legyen a tanúk közül egynek vallomását felesleg ide leírni, nevezetesen Füley József ezen tárgyra 2-ik (a 27-ik szám alatt pedig 1-ső) tanú vallja: biztosan nem állíthatja ugyan, ha vajjon a fiscalisi tanúk törvényes kifogás alá jöhetők legyenek-é az alperesre nézve; de minthogy az alperes által a 9-ik deczemberi gyűlésben fejtegetett elvek sokaknak saját érdekükbe s gondolatjukba ütközőknek látszottak, tehát azt bizonyosnak mondja, hogy e miatt mind a tanúknak, mind az egybengyült Rendeknek nagyobb része az alperes eránt ellenséges s mintegy gyűlöletes indulatot öltöztek fel, minél fogva bizonyos az is, hogy midőn valaki

másnak elveit s érzeit megdönteni igyeckszik, ugyanakkor annak személye ellen is törekedni kész. Vallja továbbá, hogy bizonyosan nem tudja: vajjon tétettek-é előkészületek az alperes és Kölcsey ellen? de az bizonyos, hogy a közvélemény annak elhívására hajlik, miután az alperes ellen oly szemebetűnő ellenszegülés fejtette ki magát. Itt megjegyeztetik, hogy a 43-ik szám alatti 6 tanúk mind olyanok, kik az alperes mellett magára a vád alá vett bűnre nézve is tanuskodnak a 27-ik szám alatt, és hogy ha mindazok, kik az alperesnek a hazai rendszer felforgatására célzó elveivel ellenkezők, személyes ellenségei és annál fogva (mire a vallatás arányoz) a tanúbizonyosságból kizárandók lennének, a fennálló törvényes hazai alkotmánynak egy barátja sem tehetne ellene bizonyosságot.

A 44-ik, 45-ik, 46-ik, 47-ik és 48-ik számok alatti tanúk olyan mendemondákat adnak elő, melyek sem a kir. fiscus méltóságával, sem azon tanúknak, kikben ő vádját gyökerezi, a megyében esmért karakterekkel meg nem fér, és melyek az akár szóbeli, akár tettegi megvesztegetést legkevesebbé sem bizonyítják.

49-ik szám alatt van Kende Zsigmondnak bizonyítványa; ezen tanú a hitelesítéstől biróiképpen elmozdított, miután a C.) alatt ugyanezen tárgyban tett vallomását már meghitelesítette.

Az 50-ik, 51-ik, 52-ik és 53-ik szám alatti tanúk a per velejére semmit se vallanak, valamint —

Az 55-ik, 56-ik, 57-ik, 58-ik és 59-ik szám alatti az alperesnek barátai által kiadott, ötöt éppen arról, a minek ellenkezője itten kívül, dicsérő, de általános vallások is a per velejét nem érdeklik.

Az LL.) alatt vagynak még Szuhányi László, Szathmáry József és Dózsa Péter bizonyítványaik, melyeket az alperes a meghitelesítés alkalmával mutatott elő; de minthogy a hitelesítést rendelő ítélet előtt beperesítve nem voltak, ezek az Itélőmester ur által meg nem hitelesíthettek.

Szuhányi László azt mondja, hogy a kérdéses 9-ik deczemberi gyűlésen jelen lévén, mint igen nevezetesen jól emlékezik,

s a gyűlés első napján pertractáltatott tárgyat emlékében híven megtartotta, s ennek folytában bizonyítja, hogy az alperes a fölség személyét és jussait legkisebb szavával is meg nem sértette, sőt arról hódoló tisztelettel szólott és senkit senki ellen nem ingerelt, sőt beszédének czélzata a közbéke biztosítása volt. Ezeknek következésében bizonyítja, hogy az alperes azt, minek mondásával vádoltatik, teljességgel nem mondotta. Hogy ezen tanúnak a kérdéses gyűlésben történekről s az alperes által mondottakról tökéletes tudomása nincsen avagy csak onnan kitetszik, mivel ő azt sem említi, hogy az alperes az alispány által megszólított a kormányról ejtett beszéde közben, és így épen azt nem hallotta, a miről tagadó bizonyosságot kívánna tenni. Épen ez az észrevétel az LL.) alatt leirt más két rendbeli hasonló bizonyítványokra is.

Ezek foglaltatnak leginkább az alperesi számos tanúk vallomásaikban s bizonyítványaikban, melyekre nézve általában véve különös figyelmet érdemel azon körülmény, hogy ámbár a felperes királyi fiscus mindjárt a pör felvétele alkalmával, ugymint 1835-ik esztendőben május 5-én béperesítette a vád alá vett vétség valósága bizonyításául szolgáló és azt tökéletesen próbáló tanúvallomásokat, mégis az alperes a helytelen pusztá kifogáshoz ragaszkodott inkább, mint [figyelemmel Ulászló II-ik Decretuma 3-ik cikkelyének ezen világos rendelkezésére: „qui nempe notae Infidelitatis postulat—, si venerit, et se expurgare poterit, bene quidem; alioquin si non venerit, vel si venerit, et se expurgare non poterit, ipsa nota, seu crimine infidelitatis condemnatur.“] a megjelenés után ellenpróbáit előadta s magát a fölperes által már bébizonyított hűségtelenségi vád alól menteni kívánta volna. Ha való volna az, a mit némely tanúk az alperesnek a királyi és hazairánti hívségéről beszélnek és az alperes valósággal úgy érezne, egy óráig is soknak tartotta volna bebizonyított hűségtelenségi vád alatt lenni, annál inkább, midőn látta, hogy a Szathmár vármegyei tisztviselő Karnak és Rendeknek — mások sértése nélkül

lehet mondani — előkelői állanak a terhelő tanúk sorában. Az alperes csak negyedik esztendőben keres menedéket a tagadni akarárásban, még pedig talán azt sem úgy, hogy színlett ártatlanságának érzete nyilván írásából kitűnjön, az alperes tudniillik mit tezen? itt, a hol ez vagy amaz szavaknak s kifejezéseknek történt vagy nem történt mondásáról van kérdés, negyedfél esztendő mulva keres össze tanúkat és ezeknek tétovázó s határozatlan pusztá tagadó vallomásokkal kívánna azt kivívni, mintha ő 1834-iki 9-ik decemberi gyűlésben nem mondotta volna azt, a miről vádoltatik és a mit, hogy valósággal mondott, az eset után csak egy pár héttel mindjárt kihallgatott számos tanúk bizonyítják, kiknek határozottan megállító vallomások s ennek törvény előtt tökéletes próbáló ereje, hogy a negyedfél esztendő mulva kivett és pusztá tagadásból vagy nem tudom-ból s nem emlékezem-ből álló alperesi tanúvallomásokkal meg nem gyöngíttethetik, az mind a próbálásnak eleveiből, mind a dolog természetéből annál bizonyosabb, minél tagadhatatlanabb az, miszerént kivált népesebb gyülekezetben a jelenlevők egy része világosan hallhat és érthet a beszédből valamit, a mit mások kevésbé, mások pedig talán teljességgel nem értenek s nem hallanak. — Ennek világos példáját lehet látni valamint az alperesi, úgy a fölperesi tanúk vallomásaikban is.

Ezeket előre bocsájtván, a mi már az alperesi tanúvallomásokat s bizonyítványokat tárgyak szerént fölvéve illeti:

1. A 27. 28. 29. 30. szám alatti tanúk közül némelyek azt mondják a) hogy az alperes a kérdéses szavakat épen olyan renddel, mint a kérdőpontban leírva vagynak, nem mondotta. b) Mások azt mondják, nem tudják, vagy nem emlékeznek; c) némelyek ismét tagadják, hogy mondotta volna, vagy is állítják, hogy teljességgel nem mondotta legyen. Az első rendbeliek, kik csak a szavak sorát tagadják, megismerik azt, hogy az alperes azokat csakugyan mondotta: az pedig, hogy épen azon renddel mondotta-e? vagy mondásában egyik vagy másik szó talán előbb vagy hátrább

állott? ez a per tárgyára és a vád alá vett bűnre nézve változást nem teszen. Ugyis nem a pusztá szó, nem annak ez vagy amaz rendén lett kiejtése, hanem a dolog maga, a lappangó rossz szándék, mely a szavak által nyilváníttatik, érdemel itt legnagyobb figyelmet. Elment az alperes Szathmár vármegyébe a követeknek kiadott útasítás felforgatása végett, ott a kormány és nemesség ellen kikelt, mindazt, a mi az alkotmány mellett a jobbágy által akár annak és az országnak védelmére, akár a status szükségére, akár a földesuri jussok után adatik, zsirja kiszívásának bélyegezi, a jobbágyak ura s királya ellen felkeltét, minthogy igazságosnak, törvényesnek, közel lévőknek nyilván és a francia revolutionnak alkalmazásával állítja, állítja pedig olyanoknak is jelenlétökben, kik mint az ő saját tanúja Kovács Benedek [28-ik szám alatt 8-ik] mondja, a kormány és felség személye között semmi különbséget tenni nem tudnak, állítja tehát a főség, a nemesség, a törvényhatóságok rágalmozásával, s így a jobbágyot a képzelt igazságtalanságoknak, melyeket az ő állítása szerint századoktól fogva elnyögni kénytelen, örve alatt nyugtalanságra fölingerli; és tette ez *) — tudniillik mit jelentenek az alperes szavai a zsirja kiszívásáról, annál inkább, mivel azt egyenként magyarázta s értette akárminő renddel állott beszédje, melynek részletes tartalmában ezen kifejezések is voltak. A második rendbeliek, a kik vagy nem tudják vagy nem emlékeznek, ha mondotta-e az alperes a kérdéses szavakat vagy sem? törvény előtt bizonyoságot nem tehetnek. A harmadik rendbeliekre nézve pedig meg kell jegyezni, hogy többen vagynak köztök olyanok, kik előbbeni tulajdon kezekkel irt vallomásokban azt mondották: nem azzal a sorral mondotta, vagy nem tudom, nem emlékezem, hitelesítéskor pedig ezzel cserélték fel: teljességgel nem mondotta; meg kell továbbá ezekre nézve jegyezni, hogy csaknem mindnyájan megvallják azt, hogy a 2-ik alispány az alperest azokért, miket mondott, megszólította, sőt mintegy főségsértéssel

vádolta, és erre az alperes a főség személyétől a kormányt megkülönböztetvén, azt nyilvánította, hogy a mit mondott, a kormányról mondta s arról kívánja értetni; azon kérdésre azonban, hogy az alperesnek minő szavait kárhoztatta volt az alispány? kikerülőleg vagy nem tudom-mal vagy nem emlékezem-mel felelnek. E szerint világos, hogy ezeknek vallomása is semmi próbáló erővel nem bír. Józan észszel ugyanis fel sem lehet tenni, mintha az alispány csak a kormány kimondásáért intette vagy épen mintegy felségsértés bűnével vádolta volna az alperest, úgy azt sem, hogy ezen esetben mentség gyanánt helye vagy szüksége lett volna a fejedelem személye és kormány közti erőltetett különböztetésnek. Látni való s a tanúk is mondják, hogy az alperes ezen különböztetést egyenesen azért tette, mert maga is érezte, hogy olyanokat mondott, a melyek miatt kérdőre vonattathatik. Az alperesi tanúk vallásából is kijövén tehát az, hogy ő kormányról olyanokat valósággal mondott, miket mint sértőket a másod alispány kárhoztatott, úgy kijövén az is, hogy az alperes maga mentségére szükségesnek látta az általa illetlenül rágalmozott kormányt a fejedelem személyétől — ha mindjárt erőltetve is — megkülönböztetni: magában következik, hogy miután maga az alispány előadja, hogy miért szólította meg a beszélő alperest, és ezt több tanúk is bizonyítják, az alperesi tanúknak abbéli pusztá tagadó vallomásaik, hogy a kérdéses szavakat az alperes teljességgel nem mondotta, figyelmet sem érdemelnek s a felperesi tanúk vallását legkevésbé sem gyöngíthetik.

De nem lehet itten elmellőzni azon erőltetett különbséget is, melyet az alperes a kormány és főség között magának a végett kikoholt, hogy a kormány nevezete alatt a főség ellen kikelhessen. Ezt a különbséget ily értelemben nem ismeri a törvény, sőt de ezzel mind a törvény, mind a törvényes rendszer nyilván ellenkezik. Azután a jobbágy adója és mindaz, mit a közre szentel, mindaz, mit a földes urának adnia, tennie kell, a fennálló rendszerből folyik; ezt is tehát a nép zsirja kiszívásának állítván az alperes, a status ellen törekedett s így a vádbeli bűnbe esik.

*) Az eredetiben is ily homályos. Közlő.

A mennyiben a tanúk azt vallják, hogy az alperes a fölség szent személye ellen sértő szót nem szólott s attól gondosan megkülönböztette a kormányt, s melyen a dicasteriumokat s tanácsosokat értette, erre nézve hivatkozik a fölperes a Verbóczy II-ik Része 3-ik címje világos tartalmára és jelen per 60-ik lapján mondottakra, azt jegyezvén még itt meg, hogy bármennyire kívánják a tanúk, jelesen az 55. 56. 57. 58. és 59. szám alattiak is az alperesnek az uralkodó iránti hódoló tiszteletét — melylyel mindnyájan egyenlően tartozunk — kiemelni, de épen ellenkezőt bizonyít az alperesnek I.) betű alatt béperesített gunyoló, sőt valóban káromló tartalmu levele, melyben Kossuth Lajosnak ezeket írta: „Önnek minden lépése borstörés volt a német orralá; s ez helyes volt, s utoljára hasát akarja ékenni a örömet, dobzódó örömet okozni ön neki? ez nem lehet, ennek nem kell lehetni, azért tehát csak cura ut valeas.“ Egyébiránt abból, hogy valaki p. o. tiz esztendeig ez vagy amaz bűnös tettet el nem követte, vagy ez és amaz barátja s jóakarója előtt s tudtával nem követte el, nem következik, hogy a tizenegyedik esztendőben vagy külön helyen és más személyek előtt el nem követhette. A vád alá vett bűnös tettel összefüggésben lévő körülményeket, az enyhítőket úgy, mint a terhelőket a büntetés meghatározásában figyelembe venni a büntető igazság elvei szerint a bírónak törvényes kötelessége lévén.

De különben is nem arról tétetik ezen pörben szó, s nem az annak tárgya, mit mondott vagy hogy viselte magát az alperes jó baráti, az 56. 57. 58. 59. szám alatt bizonyosságot tevő gróf Széchenyi István, gróf Andrásy György, báró Bánffy Pál, gróf Károlyi György és báró Prónay Albert urak előtt; mert azt hiszi a fölperes, hogy az említett urak mint hív jobbágyok előtt az alperes nem is bátorkodott volna valamit vagy ő felsége kegyelmes urunk ellen, vagy a közbékesség megzavarására és lázításra célzót mondani, tudván, hogy ezek az urak el nem hallgatják, a mint hogy el sem hallgatták volna; hanem e pörben azokat vette

a fölperes királyi fiscus, mint törvényes és közönséges boszuló, vádjának tárgyául, miket az alperes az 1834-ik esztendei deczember 9-én Tek. N. Szathmár vármegyében tartott gyűlésen a közcsendnek és az ország rendszeres alkotmányának felzavarására mondott és eszközölni igyekezett.

A tanúvallomásoknak azon részére, melyben állítatik, hogy az alperes beszédében semmi lázító nem volt, és ő a Rendeket akár egymás ellen, akár a kormány ellen nem ingerelte, megjegyzi a fölperes, hogy a tanú e részben csak arról tehet bizonyosságot: mondotta-é az alperes a kérdéses vagy hasonló értelmű szavakat? a beszédnek és kitételeknek törvény szabta mivoltát pedig a szavak közönséges értelmétől mérve meghatározni egyedül a törvényes bíróság körébe tartozik; a mint ez a per 66-ik lapján hozott ítéletben bíróiképen már ki is van mondva a C.) és D.) alatti tanúk vallomásánál fogva. Azonban hasztalanul is igyekeznek a tanúk erőltetett okoskodásukkal az alperestől a lázító szándékot és szavaitól az ingerlést eltávoztatni, miután csaknem mindnyája (*igy*) alperesi tanú azt vallja, hogy az alperes az akkor országos gyűlési tanácskozás alatt volt V-ik urbéri cikkely vagyis az örökös megválthatás mellett szólván, eleven színekkel festegette azon veszedelmeket és szomorú következtetéseket, melyek annak megtagadásából származhatnának, t. i. hogy az adózó nép a nemesség mint elnyomója ellen feltámad és dühösen boszulja meg reményében megcsallattatását, hogy akkor csak a kormány szabadíthatja meg a nemességet, de abból nagyobb kára következik a nemességnek. Nemde egy közgyűlésen, a hol különféle fogalmú és állapotú személyek vagynak jelen, ilyeneket mondani és a kormány rágalmozásával s az ellen intézett törekedéssel állítani, a törvényes adó és a jobbágyi tartozások kiszolgáltatását az adózó nép zsirjának a kormány és nemesség által való kiszívására magyarázni, nem nyilvános lázítás, fölingerlés, erőszakra s támadásra való felhívás-é?

Az alperes beszédének logikai rendét, melyet több tanúk általánosán emlegetnek, bőven és világosan kifejti a 28-ik szám alatti 8-ik tanú. Valóban igen tetsző, és minél több-

ször olvassa s combinálja valaki az alperesi tanúk vallását, annál szembetűnőbb, hogy a kérdéses szavaktól több tanúk még a logikai rendet is megtagadják, holott ugyanazon tanúk által lefestett veszedelmekből az alperes által mondottakra nézve a logica és összefüggés oly rendes, hogy csak az tagadhatja, kinek a logicáról képzeté s fogalma nincsen. Vagynak az alperesi tanúk közt olyanok is, kik az indulattól elragadtatva, igen sértőleg s rágalmazólag kikelnek a kérdéses szavak szerkeztetése s ennél fogva a felperesi tanúk ellen, kik a vádbeli eset után mindjárt kihallgattattak és az alperesi tanúvallatás előtt már meg is hitelesítették. Ezek is elegendők annak megbírálására, mit kellessen tartani az alperesi tanúkról s ezek vallomásáról, a kik közül némelyek azt állítják ugyan, hogy a kérdésbe vett szavakat nem mondotta az alperes, de szavaira nem emlékeznek, mert már régen történt a dolog. Valójában jeles tanúk és tanuskodások!

II. A mi illeti a 31-ik számtól 42-ik számig beperesített tanúvallásokat: a felperes nem állította azt, hogy az ügynevezett emléklevelet, mely a K.K.) alatti másolaton látható jegyzés szerint 1834-iki junius 8-kán költ másolat, kirekesztőleg egyedül csak az ügynevezett casinói társaság tagjai irták volna alá: valamint azt sem állította, hogy az alperes azon társaságnak nyilvános és beírott tagja lett volna, hanem azt állítja és az összezejő körülményekből, jelesen is az E.) F.) G.) H.) ad H.) HH.) II.) és KK.) alatti irományokkal bebizonyította, hogy az alperes az említett társasággal ugyanazon veszedelmes célra összehangzólag munkálkodott legyen, a mi az alperesnek H.) betűhöz csatolt és a KK.) alatt is előmutatott 1834-iki szeptember 18-án Kolozsvárott költ, Magyarország országgyűlési ifjuságához intézett és Pozsonyba october 26-án érkezett buzdító válaszlevelelől világosan kitetszik, de ellenemondhatatlanul bebizonyodik továbbá onnan, miszerint az alperes Lovassy László által az ifjuság nevében 1836-ik januárius 29-én előtte tartott s a kormány rágalmazásával teljes beszédet nemcsak kihallgatta és elhallgatta, nemcsak nem intette meg a dühöngő szónokot, és kiknek nevökben szólott, kísérőit,

hogy az ily bűnös és veszedelmet hozó próbatételektől álljanak el, hanem még az ifjuságot azon beszédben kifejtett elvek mellett állhatatos megmaradásra buzdította. Hogy Lovassy László, sőt a többi tagok is az ügynevezett casinói egyesületet az országgyűlési ifjuság egyesületi pontjának tartották, meg-tetszik a HH.) alatti levélből, melyet Lovassy László 1834-iki october 22-én N-Váradról irt a társaságnak. Ezekből tehát világos, hogy a 31-iki számtól 42-ig beperesített tanúvallomások azokon, miket a felperes az ügynevezett casinói egyesület és az alperes közti viszonyról a per 50-ik és 76-ik lapjain előadott, lényegesen semmit nem változtatnak, annál kevésbé pedig, miután a 31-ik szám alatti 7-ik tanúvallomása szerint már a kérdéses emlékirat előtt is kezdődött az ügynevezett casinói társaság, mely azonban, mint a tanú mondja, kezdetében eloszlattot s a másik azután későbbben állott össze.

III. A 43-ik szám alatti tanúvallomásokra megjegyzi a felperes, hogy véleménybeli különbség magában nem teszen törvényes akadályt a tanuskodhatásban, és bárha előkészület tétellett volna oly czéllal, hogy az alperes, a ki egyenesen a végett utazott messze földről Szathmárba, hogy az előbbeni közgyűlési határozást felforgassa, tervét ki ne vihesse, mindazáltal ezen körülmény semmi esetre nem adhatott jogot akár egyik, akár másik résznek a korlátlanságra, a szó-lás törvényes szabadságával visszaélésre, a kormány méltatlan rágalmazására, gyűlölségbe hozásaira, s eképpen az indulatoknak kormány és álladalom elleni lázítására, valamint nem adhatott volna jogot akármely magános személynek becstelenítésére is. Egyéb-iránt a 43-ik szám alatti tanúvallomások figyelmet épen nem érdemelnek, valamint a 44-ik és 45-ik szám alattiak sem.

Ugyanis a 44-ik szám alatti két rendbeli és a 45-ik szám alatti 1-ső és 3-ik tanúk vallomása abban határozódik, mintha genesi lakos Vörös László és Csomay András} (a C.) alatti fiscalisi tanúk közt 30-ik és 32-ik) biztatás mellett budítottak volna a vallástételre és ezt maga Vörös László beszélte volna a tanúk előtt.

A 45-ik szám alatti kérdő pontra nézve

mindeneknek előtte megjegyzi a felperes, hogy a királyi ügyek igazgatójának s a szent korona ügyvédjeinek törvényes állása sokkal emelkedettebb s hivatala szentebb, mint csak fel is lehetne róla tenni effélet, a mit magános személyek között is csak a legelvetemedettebb lehetne képes elkövetni vagy követtetni. Meggyőződve lehet az alperes arról, miszerint senki inkább, mint a királyi fiskus s a szent korona ügyvédje, nem kívánná a dolog valóságának ugy állását, hogy jelen pernek indítására törvényes ok és fundamentum soha ne lett volna és hogy hasonló eset soha se legyen. Ezt előre bocsájtván, a mi már a dolgot illeti: Német Albert 45-ik szám alatti 1-ső tanú megvallja, hogy Vörös László bizonyos ránkorral viseltetett Csomay Pál kerületi táblabíró ellen, és így ha meg nem engedőleg történt volna is azon beszéde, mint ha nevezett Csomay Pál ígérettel biztatta volna őtet a vallástételre, az a rankor szüleménye lehetett, különben hogy mennyire és mint értette legyen Vörös László az alperes kérdéses beszédét? C.) alatti vallomásából megtetszik. Csomay András a tanúk előadása szerint azt mondotta volna hármok előtt, hogy ő nem értette az alperes beszédét, de megesküdt, mert parancsolták. Ha ezt mondta, a parancsolaton érthette az eskettető parancsolatot; egyébiránt pedig C.) alatti vallomásában és a 2-ik pontra ugy nyilatkozik, hogy az alperes által az urbéri telkek örökös megválthatása tárgyában tartott hosszú és czifra beszédét hallotta, de ő azt kevesebb tanulása és távolabb léte miatt is ugy fel nem foghatta, hogy ugy előszámlálhassa, mint az alperes azt fellengősen előbeszéllette.

Ezzel semmi ellenkezésben nincsen az, hogy miután a kérdő pontot előtte felolvasták, az abban foglalt s kevés hetek előtt hallott nevezetesebb mondásokra s szavakra visszaemlékezett. Különben a mit e tanúk beszélnek Vörösről és Csomay Andrásról, az a fiskálisi tanúk meghitelesítése előtt történt volna, annál kevésbé érdemel tehát előadásuk hitelt, miután mind Vörös, mind Csomay a később végbement hitelesítés alkalmával is megerősítették előbbeni vallomásukat, melyek

a többi tanúk vallásáva összhangzanak. Minden esetre megjegyeztetik, hogy ha ezen két tanúk nem volnának is, a többi számos tanúk tökéletes, sőt felesleges próbát tesznek a kérdéses vádra nézve. Az érintett körülményről valló alperesi tanúkra nézve nem lehet meg nem említeni azt is, hogy ha ők jólelkű emberek és ha valósággal akárki bármely tekintetből affélet beszéllett volna előttök, köteleességök lett volna azt azonnal maga helyén minden esetre bejelenteni, mely elmulasztásuk szinte köteleességök ellen harczol. A 44-ik szám alatti 2-ik tanúnak Ador Benjáminra nézve tett s különben is egyes vallása figyelmet nem érdemel. Végtére miután valamint egy részről igaz lélekkel tanúbizonyosságot tenni nemcsak szabados dolog, hanem maga helyén és idejében kinek kinek mind keresztyéni, mind polgári törvényes kötelessége, ugy másrészt az is bizonyos, hogy tanuskodás örve alatt másoknak, kiknek a dologról különböző tudomásuk van, vakmerő rágalalmazása s becstelentése olyan vétség, mit büntetés nélkül elkövetni nem lehet; ezen tekintetnél fogva a királyi fiscus nyilván óvást teszen és jussát fenntartja a 45-ik szám alatti 1-ső tanú Német Albertnek azon lelkipásztori és néptanítói hivatalával s kötelességével össze nem férhető, sőt merőn ellenkező kitételére nézve, mely szerint azt mondja, hogy Vörös László elárulta előtte az alperes ellen áskálódók feketelelkűségét. Avagy csak ebből is kitetszik, hogy egész vallomása nem tiszta indulat szüleménye, s nem egyéb, mint tanuskodás örve alatt mást rágalmazni kívánás.

IV. A 46-ik szám alatti tanúvallások, valamint a 47 és 48-ik szám alatti bizonyítványok is épen semmi figyelembe nem jöhetnek, s Kovács Sándor és Ujhelyi Károly C.) alatti 3-ik és 32-ik fiscalisi tanúk hitelesített vallomásukat teljességgel nem gyöngíthetik. Végtére —

V. Az 50. és 51. szám alatti tanúk vallomását a mi illeti: a mint már fentebb is érintett, az alperesnek vád alá vett mondásait törvényen alkalmaztatni s azoknak törvényhez szabta (igy!) mivoltát s minéműségét bármiképpen meghatározni valamint

egy tanúnak, úgy a közgyűlésnek is (melynek törvényes hatóságát a királyi fiscus mindenkor tiszteletben tartja) körén kívül van és azt egyedül a törvényes bíró teheti. Innen tehát magában következik, hogy bármilyen bizonyítványt bármely formában és minden ellenmondás nélkül adjon vagy adott volna is nemes Szathmár vármegye közgyűlése az alperesnek, ezen körülmény jelen pör állapotján és törvényes fekvésén semmit nem változtathat. A felperes és vádbeli vétség valóságát tökéletesen bebizonyította, sőt annak minémúsége már bíróiképen is ki van mondva a pör 66-ik lapján hozott ítéletben.

Az 53-ik szám alatti iromány a dolog érdemére épen nem tartozván, az 55. 56. 57. 58 és 59-ik számok alatti bizonyítványokra pedig az észrevétel fentebb már megtétetvén, miután az alperesi tanúvallomások jelen pör tárgyán s ennek érdekében semmit nem változtatnak és a vád alá vett vétség valóságát bizonyító tanúvallomásoknak próbáló erejét, mely már ítélet által is ki van mondva, meg nem gyöngítik, sőt inkább azokkal sok részben összehangzanak, a felperes a fentebbiekhez ragaszkodva, a pört óvással végső ítélet alá bocsátja.

A mi pedig a vádlott fél által a királyi

fiscus képviselőjének az alperesi tanúk hitelesítéskori jelenléte tekintetéből szóval jelentett s későbbben oly nyilatkozással, „hogy a hitelesítő ítélőmester ur ezzel azt tegye, a mit tetszik,“ írásban is beadott s a tisztelt ítélőmester ur által a királyi fiscussal közlött ellenmondást illeti: annak MM.) alatt jelen perhez csatolása mellett megjegyeztetik, hogy az alperes hosszas és erőltetett okoskodása folytában készakarva mellőzni látszatik azon különben igen szembetűnő hasonlatosságot, miszerént még az egyes törvényhatóságok tisztii ügyésze is hivatalából folyó törvényes jusanál fogva jelen lehet s jelen szokott lenni a körébe tartozó büntető perekbéli alperesi tanúk hitelesítése alkalmával. Mennyivel inkább meg van tehát a királyi fiscusnak, a sz. korona fiscalisának maga hivatalos tiszténél fogva ezen jusa? csak az nem látja, ki látni nem akarja. Ezt megemlítvén, egyébaránt pedig a királyi fiscus s a szent korona fiscalisa törvényes jusiaihoz tartván magát s azokhoz s a hasonló esetekben eddig folytatott gyakorlathoz szorosan ragaszkodva, az alperesi helytelen és figyelmet nem érdemlő ellenmondásnak felesleg ünnepélyesen viszont ellene mond.

(Folytatása következik.)

I. RÁKÓCZY GYÖRGY

fejedelem levelezése

KASSAY ISTVÁNNAL

(1634—1639.)

Az eredeti levelekből

Közlő: Szilágyi Sándor.

XIX.

1637 dec. 21.

Illustrissime Princeps, Domine Domine.

Fidelium servitiorum.

Kegyelmes Uram, az elmúlt éjjel 11. órakor vöttem alázatosan Nagyságod kegyel-

mes parancsolatját az includált levelekkel és nyomtatásokkal. — Az nyomtatásokat béköttem, az leveleket magamnál tartom, mig Isten Nagyságodat ide hozza ép egészségben. Hallván én is az hadaknak sok kőborlásokat, mindjárt gondoltam, hogy Nagyságodnak búsulása következik miattok; az igen jól volt, hogy Nagyságod őket megfenyitette és ki is igazította az országból; ugyan jobb volna, hogy Nagyságod őket megfenyitette és ki is igazította az országból; ugyan jobb volna, hogy Nagyságod reá érkezhetnék, bizonyos] lovasokat tartani egynehány százat, hogy nem minden esztendőben az helyhez képest ki és bejárjanak Magyarországon nagy sok kártétellel; az többi dolgok majd az fizetéseknel is nehezebb, — százon avagy ötvenenként, talám Nagy-

ságod derék panaszolkodás nélkül helyt rendelhet nekik, csak legyenek fenyítékben.

Az Nagyságod bölcs elmélkedése szerint kegyelmes uram, noha az szegény úr Rákóczy Pál uram árváinak és minden jószágának tutorsága de jure Nagyságodat illetné, mint közelb atyafiát, de minthogy császár ő felsége is kezét az tutorságból kivenni nem akarja, jobb Nagyságodnak salva gratia Imperatoris az atyai jószágokat kezéhez venni Máddal együtt, mert az nem per se adquisitioja Rákóczy Pál uramnak, hanem paternum bonum, az mint az mádi donatióból is kitetszik. — Tarczal, ha arra szerzett valamit Nagyságod, hasonlóképpen post divisionem annak successióiról lesz vélekedés utrinque felette; — ha Nagyságod kezéhez vehetné, jó lenne, de ha abban is oly difficultást látna Nagyságod, hogy a miatt az aviticumhoz sem nyulhatna, jobb lenne in suspenso hagyni, és ea cum protestatione az aviticumhoz nyulni, hogy az mi szegény Rákóczy Pál uram jószágában császár ő felsége kezénél, úgy mint tutor kéznél marad, jövődöre ne praejudicaljon az Nagyságtok successorainak. Az anyai jószágok tutorsága most azonnal atyafiakat concernal. — Mindezekben Nagyságod bölcs tetszése: ha éppen impetrálhatná Nagyságod, az lenne jobb, ha az sok contentióval is nem lehetne, az másikat követné csak az várakra nézve is.

Császár ő felsége propositióit is megolvastam kegyelmes uram. — Elég gondolkodásra és vigyázatra való materiát találhatnak az statusok benne. Az hol az szabad városoknak privilegiuminak productióját és confirmáltatását kívánja ő felsége, lehet sok consideratio benne, féltő, hogy az alatt a religió dolga, városokban lévő templomok, kalastromok, plebánia házak és több ahhoz való proventusok ne feküdjenek. — Nem hiszem én, hogy miolta az lutheranismus bejött az városokba, templomokról, kalastromokról, plebánia házakról, ispotály házakról és azoknak proventusokról lutheranusoknak donatiót adtak volna. — Mikor az kassai templomot elvötték volt, akkor is afélt forgattak. Nem kellene ilyen okokra nézve az statusoknak az szabad városokra reá ne-

hezedniek, kiváltképpen az religiót nézvé benne.

Császár ő felsége hadai successusát, az ki mint kívánja, a szerint is írják, az mint biztatják császár ő felsége subditusi magokat; adna isten egyszer állandó békességet közikben, mely lenne az magyar nemzetnek is valami hasznára. —

Az mely segítséget császár ő felsége rendelt volt, sok nem lehetett volna, de azért ha azok mind praestáltattanak volna, nem semmire ment ő felsége az törökre nézve; holott azelőtt mindenkor igen fenn tartották azt, hogy aperte nem cselekednek az frigy ellen, — az Nagyságod kedvéért az törökkel való frigyeket fel nem bontják. — Arra az declaratióra nézve sokat cselekedett volna ő felsége, kivel török császárnak elegendő okot adott volna ellene való hadakozásra.

Componáltam ő felségének egy kis minutát, abban providentiáját alázatosan megköszönheti Nagyságod. Noha már Nagyságod iratott ő felségének az hadak eloslása felől; és kéri azon, hogy ezután is ne vonná meg ő felsége Nagyságodra és Erdélyre való kegyelmes vigyázását. Az ur Isten Nagyságodat kegyelmes uram éltesse és az jövődő szent innepnapokat engedje Nagyságodnak minden szerelmesivel jó egészségben örömmel érhetni. — In Kolosvár die 21. decembris 1637.

Illustrissimae Celsitudini Vestrae

fidelis ac humillimus servitor

STEPHANUS KASSAI m.p.

(Az eredetiből K.-fehérvári könyvtár Nr. 5. W. 4.—140 sz. alatt.)

XX.

Kegyelmes uram, fejedelem.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak.

Örömosten örvendetesb dolgokról írnek Nagyságodnak, de az mint a jó Istennek tetszése, az ellen sem irhatunk, sem nem cselekedhetünk; nem is új dolog, ez világi állapotnak haszontalansága ebben forgott és fogrog ennek utánna is.

Herczeg Zsigmond uram (1-ső Rákóczy György fejedelem fiának nevelője, jeles főember: lásd Szalárdi 83. lap) az mai napon déli 12 óráig egészségben volt, az uralmát ő Nagyságával (Rákóczy Zsigmonddal) együtt ebédelvén, felkelvén asztaltól, az fejét kezdette fájlalni és fejének fluxusát érezni, kimenvén azért az ebédlő házból, csak hirtelen elesett in loco secretioii, ötöt ott félóra mulván elesve és feküve találtuk; igen derekas gutta ütötte nyavalyást, — egy órától fogván délután csak mint holt úgy feküdt, hörgött, tajtékot hánt szájából. Az mely borbélyokat itt tudhattunk, azokat mind előhivattuk, de semmi orvosságot neki be nem adhattak, látván az borbélyok is állapotját, desperáltak mindjárást; Ist... az urnál ő Nagyságánál lévén én is vacsorán, 8 óra után egy fertályórával, az ur Isten ez hitván világból kiszólitá, mostan halva fekszik előttünk. Az minemü köntösi nyavalyásnak itt voltak, azokban kit illendőnek íteltünk, reá adattuk, ha kívántatik, mentét is csinálnak, tisztességesen koporsóba tétetjük, az Nagyságod méltóságát is szemünk előtt viselvén; egyéb böcsületes temetéséhez való solemnitasokat és dolgokat az Nagyságod kegyelmes dispositiójára hagyván. Az ur ő Nagysága eléggé kesergi, de a mint lehet, ő Nagysága mellett levén, vigasztaljuk ő Nagyságát, minthogy szegény Herczeg uram oly keserves és szánakozható nagy nyavalyában feküdt, ő Nagyságának látni nem engedték, be sem ment, az mely házban feküdt. Tudom, Nagyságodnak is ilyen jámbor hűséges szolgájától megválni nehéz, de egy az, hogy ilyen minden ez világi dicsőséges nagy állapotoknak közönséges folyásai; más az, ki nagyobb is, az ur Istenuék bölcs rendelése. Ez két nagyok mind Nagyságtokat s mind egyebeket ez kedves hűséges szolgájának véletlen halálának is keresztényi mértékletességgel való eltűrésére inti. Az ur Isten Nagyságtokat kegyelmes uram sokáig kedves jó egészségben éltesse és minden véletlen állapotokon való szomorkodástól oltalmazza. In Kolozsvár, die 26-a Januarii hora nona vespertina 1638.

Illustrissimae Celsitudini Vestrae
 fidelis ac humillimus servitor
 STEPHANUS KASSAI m.p.

P. S. Ládait, egyet mását bepecsételtük, kegyelmes uram.

Az mig kegyelmes uram Nagyságodtól informatiót vehetnénk, addig az mi kívántatik, arra gondot viselhetünk. Az urat ő Nagyságát innét ez szállásról az öregebbik ur ő Nagysága (ifjabb Rákóczy György Zsigmond bátyja) szállására költöztettük, az hül eddig is tanult. Az urat ő Nagyságát Isten meghozván, ott az két háznál úgy rendelhetni az szállásokat, hogy ő Nagyságok mindketten külön-külön szépen elférnek mostani állapotban, mig Nagyságod afelől is külömben nem parancsol.

(Az eredetiből károly-fehérvári könyvtár N. 5.
 W. 4—141 sz. alatt.)

GR. KORNIS ISTVÁNHÓZ INTÉZETT LEVELEK.

XIX.

Méltóságos gróf,
 kegyes atyám uram!

Noha fiai kötelességem hozta volna magával, hogy Nagyságodot személem szerint maga szent patronusa napjára alázatosan köszöntettem volna, de mivelhogy impediatattam, kívántam alázatos levelemmel végben vinni, az minthogy szívemből kívánom, hogy következő szent patronusa napját sokaknak recursusával együtt számos esztendőig érhessen szerencsésen s tölthessen Isten ő szent felsége dicsőségire, felséges urunk s hazánk és ezen megnyomorodott vármegyének szolgálatjára s consolatiójára és mindnyájunknak, Nagyságodhoz tartozandóknak nagy örömünkre. Ő hercegséginek szándéka volt az volcani passuson bemenni, az minthogy feles lovakat és laboratorokat kért s rútul is bánt vicze tiszteimmal, de már levertük az szándékárúl, azért 20 hujus az Verestoronhoz indul, ott akarnak kimenni; két corpusban megyen az militia, az gyalogok az közönséges és egyenes, Szeben felé való országutján, az lovasok pediglen mindent az hegyek alatt az füre való nézve,

Pro ultima hujus szándékoznak Tolmácsra. Itt körülbe ellenséget eleget mondanak, Landorfejevárt is nem akarják hagyni, sőt minél hamarabb benne akarnak lenni. Az beszerzerei dolgról pediglen hasonló tudósítása jött, az mint Nagyságodnak megirtam volt. Itten marad négy gyalog batalion, commendatus, két regiment lovas, Kóhári és Pest vármegyei. Ő herczegsége 21 hujus délre vagy estvére Szebenben szándékozik. Magam is 20 felindulok Magyar-Csesztvére, ha még ottan tanálom az asszonyokot, ottan pedig sokat nem késünk, hanem Nagyságod udvarlására Szebenben bemegyünk. Továbbra is Nagyságod kegyes atyai gratiáiban magamot holtig ajánlván maradok

Nagyságodnak

Ex Castris ad Hátszeg positis, 1739.

18 Augusti

igaz, engedelmes szolgája, fia
Gr. KORNIS ANTAL m.p.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban)

XX.

Méltóságos gróf, fő commissarius ur,
érdemünk felett való jó urunk, patronusunk!

Nem kételkedünk nemes vármegyének mostan felküldött expressusi ő Kegyelemek satis superque fogták declarálni Excellentiádnak nyomoruságát és végső pusztulását ezen vármegyének, melyhez képest reménlettük volna az nyári sok szenvedések után, hogy téltre kelve lehetne respiriumunk, de elhisszük, az nehéz circumstantiák hozták magokkal, hogy proportiók felett kellek most igen súlyos quartélyt supportálnunk, kivált ilyen Isten ostorának, az pusztító mirigynek mi közöttünk való elterjedése alkalmatosságával, mely quartélyosainknak csak hét hónapi sustentatiójokra annyi naturát kellett repartiálnunk, hogy éppen módját nem látjuk, miképpen praestálhassa a szegénység és elkerülhesse azt, hogy mindene ne consumáltassék, valamije vagyon, maga és marhája éhel halásra maradván; mely naturák-

nak pretiuma az vármegyére imponált quantumot sokkal superálja, in quo casu, mivel a méltóságos commissariatustól semmi dispositiót nem vettünk, mitévők legyünk, Excellentiád méltóságos parancsolatjától várunk, egyszersmind arról is informatiót alázatosan implorálunk, mivel zabbal nem sufficiálhat a militiának a szegénység, hanem törökbuzáját s buzáját kellek abraknak oda adni, mint fog acceptáltatni, mert ugy látjuk, sohonna semmi succursusunk nincsen, és csak a két hónap alatt se buzája, se törökbuzája, szalmája zabja nem marad az embereknek, sőt nem is hisszük, sufficiálhasson, hanem félünk, igen nagy patientiája következik a militiának, annyival inkább a két hónapon tul, ugy mint post mensem Decembris, hogy valahol valamit tanálhasson; itt a vármegyében a militia pro sustentatione teljességgel semmi mód nincsen; eddig is megesett az, hogy az csépeletlen zabot és buzát hordották az lovak számára. Instálunk azért Excellentiádnak alázatosan, méltóztassék ügyét felvenni ez megnyomorodott vármegyének és valami alleviatióját munkálódni, mert minden kétség nélkül, a kik még a pestistől megmaradnak emberek igen kevés számmal, ebben az téli kemény időben is világot tesznek, nincs mód, hogy subsistálhassanak, az infectió miá ugy vagyon constringálva a militia, hogy egy két nyomoru falunak kell egész companiát tartani az Springeriana militián kívül; istenes patrociniumát Excellentiádnak Isten megjutalmaztatja és a szegény vármegye is meghálálni el nem mulatja. Ezek után Istennek kegyes oltalmában ajánljuk Excellentiád életét, magunkat pedig Excellentiád atyai patrociniumában s maradunk

Excellentiádnak

Felső-Szálláspataka, 17 Novembris 1738.

alázatos szolgái

ZEYK ISTVÁN m.p.

CSOLNAKOSI GYÖRGY m.p.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)